

ВІДГУК

рецензента

кандидата економічних наук, доцента

Лугової Вікторії Миколаївни

**на дисертаційну роботу Насруллаєва Равана Сабір огли
«Розвиток системи економічної безпеки підприємства»,
виконану для здобуття ступеня доктора філософії
з галузі знань «Соціальні та поведінкові науки»
за спеціальністю 051 «Економіка»**

1. Актуальність теми дисертаційного дослідження

Сучасне економічне середовище характеризується високим рівнем турбулентності, що зумовлюється глобалізаційними процесами, структурними трансформаціями економіки, цифровізацією бізнесу та зростанням геополітичних ризиків. Підприємства функціонують в умовах постійної загрози фінансових втрат, дестабілізації виробничих процесів, порушення ланцюгів постачання та зниження інвестиційної привабливості. За таких обставин економічна безпека набуває системоутворюючого значення, оскільки саме вона забезпечує захист ключових економічних інтересів підприємства та створює умови для його стабільного функціонування.

Разом із цим, традиційні механізми забезпечення економічної безпеки дедалі частіше не відповідають сучасним викликам, оскільки орієнтовані переважно на реагування на наслідки загроз, а не на їх своєчасне прогнозування та попередження. Зростання ролі інформаційних ресурсів, цифрових технологій і мережевих взаємодій вимагає перегляду підходів до управління безпекою та формування комплексної системи, здатної інтегрувати аналітичні, організаційні та управлінські інструменти. Особливого значення набуває поєднання економічної безпеки зі стратегічним управлінням і процесами розвитку підприємства.

У цьому контексті науково обґрунтований розвиток системи економічної безпеки підприємства постає необхідною умовою підвищення його стійкості, адаптивності та довгострокової конкурентоспроможності.

З огляду на це тема дисертаційного дослідження Насруллаєва Равана Сабір огли «Розвиток системи економічної безпеки підприємства» є актуальною та має вагоме науково-практичне значення.

2. Зв'язок роботи з науковими планами, програмами, темами

Актуальність і доцільність обраної теми дисертаційного дослідження підтверджуються її органічним зв'язком із науково-дослідною роботою – вона

виконана відповідно до плану науково-дослідних робіт Харківського національного економічного університету імені Семена Кузнеця за темою «Теоретико-методологічні засади функціонування підприємств в умовах глобалізації та невизначеності середовища» (номер державної реєстрації 0125U001632). У межах зазначеної теми здобувачем визначено асиметричну структуру ризиків із домінуванням зовнішніх неконтрольованих чинників, що особливо актуально в умовах воєнної агресії та енергетичної нестабільності. Здійснена класифікація факторів впливу на економічну безпеку за критерієм контрольованості дозволила сформувати структурно-логічну модель взаємодії ризиків.

Узагальнюючи викладене, слід зазначити, що тематика дисертаційної роботи Насруллаєва Равана Сабір огли є своєчасною та відповідає актуальним потребам сучасної економіки. Вона має вагоме науково-теоретичне підґрунтя й прикладну спрямованість, а також узгоджується з пріоритетними напрямками наукових досліджень, орієнтованих на формування ефективних механізмів забезпечення економічної стійкості, безпечного функціонування та розвитку підприємств у кризових і трансформаційних умовах.

3. Ступінь обґрунтованості і достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій

Обґрунтованість і достовірність наукових положень, висновків та рекомендацій, отриманих у дисертаційному дослідженні, забезпечуються використанням цілісної методологічної бази, що поєднує загальнонаукові, теоретичні та спеціальні методи дослідження. У роботі застосовано інструменти наукової абстракції, аналізу й синтезу, морфологічного та таксономічного аналізу, а також методи анкетування й узагальнення результатів емпіричних досліджень. Надійність отриманих результатів підсилюється глибоким аналізом наукових праць вітчизняних і зарубіжних авторів з проблематики розвитку системи економічної безпеки підприємств, а також опрацюванням значного масиву статистичних і аналітичних даних, що відображають рівень готовності підприємств до впровадження сучасних управлінських механізмів. Результати дослідження пройшли апробацію у межах міжнародних науково-практичних конференцій та були оприлюднені у фахових наукових виданнях.

Мета дисертаційної роботи сформульована чітко та повністю відповідає обраній темі дослідження, а визначення об'єкта і предмета здійснено з дотриманням вимог методологічної коректності. Система поставлених наукових завдань є логічно вибудованою та достатньою для комплексного розкриття проблем розвитку системи економічної безпеки підприємства і

досягнення поставленої мети. Дисертація характеризується послідовною логікою викладу, внутрішньою узгодженістю та структурною цілісністю, що дало змогу отримати результати з ознаками наукової новизни, які мають як теоретичну, так і практичну значущість. Сукупність наведених аргументів підтверджує високий рівень обґрунтованості та достовірності наукових положень, висновків і рекомендацій, викладених у дисертації Насруллаєва Равана Сабір огли.

4. Новизна наукових положень, висновків та рекомендацій, сформульованих у дисертації

Наукова новизна дослідження полягає у подальшому розвитку теоретичних і методологічних підходів до управління економічною безпекою підприємств, а також у створенні практичних інструментів і рекомендацій, спрямованих на побудову та вдосконалення системи економічної безпеки з урахуванням трансформаційних процесів і сучасних викликів зовнішнього середовища.

Основні результати, що характеризують наукову новизну дисертаційної роботи, полягають у такому:

У процесі дослідження удосконалено понятійно-категоріальний апарат економічної безпеки підприємства, що, на відміну від традиційних поглядів, передбачає розширення та систематизацію ключових дефініцій з урахуванням сучасних викликів цифрової трансформації, глобальної економічної нестабільності та посилення регуляторних вимог.

Також удосконалено концептуальну модель управління економічною безпекою підприємства, яка базується на адаптивній системі стратегічного управління. Ця модель враховує необхідність цифрової трансформації, інтеграцію аналітичних інструментів прогнозування ризиків та механізмів швидкого реагування на зміни зовнішнього середовища, що забезпечує підвищення рівня стійкості та конкурентоспроможності підприємства.

Запропоновано удосконалений підхід до оцінки впливу зовнішніх та внутрішніх факторів на рівень економічної безпеки підприємства шляхом розроблення концепції системної взаємодії контрольованих внутрішніх ресурсів із неконтрольованими зовнішніми загрозами. Це дозволяє більш точно і комплексно враховувати компенсаторний потенціал фінансової стійкості, управлінської компетентності, інноваційного розвитку та кадрового забезпечення для мінімізації ризиків.

Розроблено концепцію міждержавної кооперації України та Азербайджану у сфері цифрової трансформації машинобудування, що ґрунтується на реалізації спільних проєктів із впровадження автоматизованих

систем, цифрових платформ та єдиних стандартів кіберзахисту. Такий підхід поєднує український досвід цифрових інновацій та азербайджанський інвестиційний потенціал, сприяючи інтеграції у світові виробничі ланцюги з дотриманням ESG-стандартів.

Набули подальшого розвитку інтегрована типологія загроз економічній безпеці підприємства, яка додатково включає загрози, пов'язані з цифровою трансформацією, глобальною фінансовою нестабільністю та зміною регуляторного середовища, що дозволяє своєчасно розробляти механізми їх мінімізації.

Дістав подальшого розвитку підхід щодо комплексної ідентифікації та структуризації ключових загроз і ризиків для підприємств металургійної галузі України та Азербайджану із застосуванням експертного оцінювання за одинадцятьма категоріями. Це дозволяє системно охопити спектр внутрішніх і зовнішніх загроз та диференціювати їх за рівнем критичності для формування обґрунтованих стратегій ризик-менеджменту.

Поглиблено механізм інтеграції концептуальних підходів до забезпечення економічної безпеки підприємств металургійної галузі, що базується на поєднанні системного, ресурсного, ризик-орієнтованого та інституційного підходів. Це забезпечує формування диференційованих стратегій стійкості та сприяє довгостроковій інтеграції у міжнародні виробничі ланцюги.

Розвинуто механізм нейтралізації загроз економічній безпеці підприємства, представлений у вигляді узагальненої структурної моделі. Вона поєднує цільові орієнтири, управлінський інструментарій, стратегічне управління та інноваційно-цифрову трансформацію, що підвищує ефективність комплексного управління ризиками.

Отже, результати дисертаційної роботи Насруллаєва Равана Сабір огли містять наукову новизну, характеризуються глибиною змісту та коректністю формулювання пропозицій щодо їх практичного використання.

5. Повнота викладення наукових результатів дисертації в опублікованих працях

Усі положення наукової новизни та основні результати дослідження опубліковані у 9 наукових працях, а саме: 5 статей (зараховано як 4,5 публікації) у наукових виданнях, включених до переліку наукових фахових видань України.

Змістовний аналіз зазначених публікацій підтверджує їх логічну узгодженість із тематикою дисертаційної роботи та повноту відображення отриманих наукових результатів. Це дає підстави стверджувати, що Насруллаєв Раван Сабір огли у повному обсязі виконав вимоги пунктів 8 і 9 Порядку

присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44. Таким чином, рівень апробації результатів дисертаційного дослідження є достатнім та відповідає чинним нормативним вимогам.

6. Практичне значення результатів дисертаційного дослідження

Практичний сенс дисертаційної роботи полягає у можливості використання її результатів як інструментальної основи для вдосконалення системи економічної безпеки підприємств. Запропоновані у дослідженні підходи та управлінські рішення орієнтовані на підвищення стійкості діяльності суб'єктів господарювання, зниження рівня економічних ризиків і формування більш ефективної системи захисту ключових інтересів підприємства в умовах нестабільного зовнішнього середовища.

Практичне значення отриманих результатів полягає у можливості застосування розроблених теоретичних підходів, методичних рекомендацій та інструментарію для розвитку систем економічної безпеки суб'єктів господарювання. Основні положення дисертації мають виражений прикладний характер і пройшли успішну апробацію. Зокрема, у діяльність ТОВ «Меблева фабрика «Константа»» впроваджено рекомендації щодо механізму нейтралізації загроз. Завдяки використанню авторського підходу до оцінки факторів впливу та врахуванню компенсаторного потенціалу фінансової стійкості, управлінської компетентності й інноваційного розвитку вдалося побудувати адаптивну систему безпеки, що мінімізує ризики та підвищує стійкість до змін середовища (довідка № 17/10 від 17.10.2025 р.). Для ТОВ «Украгроінвесткомпанія» розроблено концептуальну модель управління економічною безпекою, яка базується на адаптивному стратегічному управлінні. Її застосування, з урахуванням викликів цифрової трансформації та інтеграції аналітичних інструментів прогнозування, забезпечило швидке реагування на зовнішні зміни, підвищення рівня стійкості та конкурентоспроможності підприємства (довідка № 12/02 від 14.08.2025 р.).

Також, наукові здобутки автора, включаючи інтегровану типологію загроз, уточнений категоріальний апарат та методи структуризації ризиків, впроваджено в навчальний процес ХНЕУ ім. С. Кузнеця при викладанні дисциплін «Економіка підприємства» та «Економічний аналіз та планування діяльності» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня (довідка № 25/86-02-86 від 22.10.2025 р.).

7. Академічна доброчесність

Аналіз дисертаційної роботи Насруллаєва Равана Сабір огли дає підстави стверджувати, що здобувач у повному обсязі дотримався вимог і принципів академічної доброчесності. У ході комплексної перевірки роботи не встановлено жодних фактів неправомірного запозичення, маніпулювання науковими даними або спотворення результатів дослідження. Теоретичні положення, аналітичні матеріали та висновки є результатом самостійної наукової роботи автора.

Коректність використання наукових джерел підтверджується як результатами перевірки дисертації за допомогою спеціалізованих програмних засобів, так і змістовним аналізом представлених матеріалів. Робота характеризується логічною послідовністю викладу, чіткою аргументацією та наявністю власного авторського підходу до розв'язання поставлених наукових завдань, що відповідає загальноприйнятим стандартам академічної етики та наукової культури.

8. Дискусійні положення та зауваження щодо змісту дисертації

Теоретичні положення, методичні підходи та прикладні рекомендації, викладені у дисертаційному дослідженні, опрацьовані на належному науковому рівні, а сформульовані висновки й пропозиції відзначаються обґрунтованістю та логічною послідовністю, що загалом дозволяє дати їм позитивну оцінку. Разом з тим окремі аспекти роботи мають дискусійний характер і можуть стати предметом подальшого наукового обговорення:

1. Рисунок 1.14 є концептуально насиченим і наочно відображає взаємозв'язок між критеріями економічної безпеки та кількісними і якісними методами її оцінювання, однак потребує більш чіткого методичного пояснення. Зокрема, дискусійним залишається питання узгодженості результатів, отриманих за допомогою кількісних і якісних методів, а також механізм їх інтеграції у єдину комплексну оцінку. Доцільно додатково обґрунтувати алгоритм переходу від окремих складових економічної безпеки до узагальненого показника, а також уточнити роль експертних оцінок у співвідношенні з розрахунковими методами, що підвищило б практичну придатність запропонованого підходу.

2. Перелік ризиків (ресурсні, технологічні, політичні, ринкові, фінансові, геополітичні, соціальні, інформаційні, екологічні, інвестиційні, енергетичні) доцільно пов'язати з «матрицею ризиків» (ймовірність × вплив) або з групуванням за горизонтом прояву (операційні/тактичні/стратегічні), щоб підсилити управлінську інтерпретацію.

3. Незважаючи на ґрунтовну та розширену типізацію сучасних адаптивних бізнес-моделей, у таблиці 2.2 не повною мірою простежується їх безпосередній зв'язок із механізмами забезпечення економічної безпеки підприємства, зокрема з конкретними видами загроз, ризиків або функціональними складовими безпеки. Доцільним було б доповнити характеристику моделей зазначенням того, які саме аспекти економічної безпеки (фінансову, кадрову, інформаційну, виробничу тощо) вони посилюють та в яких умовах їх застосування є найбільш ефективним, що підвищило б прикладну цінність поданого узагальнення.

4. У роботі, попри ґрунтовну систематизацію методів оцінювання та детальний опис їх переваг, недостатньо чітко окреслено критерії вибору конкретного методичного інструментарію залежно від типу підприємства, стадії його розвитку та умов функціонування. Зокрема, потребує додаткового обґрунтування доцільність застосування окремих методів (експертного оцінювання, середньозважених показників, інтегрального індексу) саме для металургійних підприємств з різним рівнем виробничої інтеграції та різною чутливістю до зовнішніх ризиків. Крім того, доцільним було б більш чітко відобразити механізм узгодження результатів, отриманих різними методами, з метою уникнення можливих методичних суперечностей та підвищення об'єктивності підсумкової оцінки рівня економічної безпеки (підрозділ 2.3).

5. У роботі рисунки 3.4–3.6 описані через «кольори стрілок», але без відтворення самого графа читач не розуміє змісту. У підписі до рисунка/в тексті потрібно мінімально розшифрувати: які саме вузли (підсистеми), які типи зв'язків (пряма взаємодія, прямий/опосередкований), що означає «зелений/червоний» у контексті причинно-наслідкових залежностей.

Наведені зауваження мають рекомендаційний характер і не впливають на загальну позитивну оцінку теоретичної обґрунтованості та практичної цінності результатів дослідження Насруллаєва Равана Сабір огли.

9. Загальна оцінка дисертації та її відповідність встановленим вимогам

Проведене рецензування та узагальнення результатів дослідження дають підстави стверджувати, що дисертаційна робота Насруллаєва Равана Сабір огли на тему «Розвиток системи економічної безпеки підприємства» є самостійним, завершеним та науково обґрунтованим дослідженням кваліфікаційного характеру. У роботі продемонстровано глибоке опрацювання теоретичних положень і сучасних методичних підходів, що дозволило автору отримати низку нових наукових результатів, спрямованих на вирішення актуального науково-практичного завдання — удосконалення механізмів формування та

розвитку системи економічної безпеки підприємств в умовах посилення дії внутрішніх і зовнішніх загроз.

Дисертація вирізняється чіткою структурою, логічною послідовністю викладення матеріалу та обґрунтованістю висновків. Обсяг і побудова роботи відповідають чинним нормативним вимогам, а поставлена мета та завдання дослідження є взаємопов'язаними й повністю реалізованими у відповідних розділах. Положення, що виносяться на захист, характеризуються наявністю наукової новизни, теоретичної цінності та практичної спрямованості, що підтверджує доцільність їх використання у діяльності підприємств.

З урахуванням наведеного можна зробити висновок, що дисертаційна робота Насруллаєва Равана Сабір огли «Розвиток системи економічної безпеки підприємства» повною мірою відповідає вимогам, встановленим для дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії. Положення пунктів 6, 7, 8 і 9 Порядку присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 № 44, дотримані в повному обсязі. Автор дослідження заслуговує на присвоєння наукового ступеня доктора філософії у галузі знань «Соціальні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 «Економіка».

Рецензент:

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної економіки

Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця

Вікторія ЛУГОВА

Підпис засвідчую:

Вчений секретар

Харківського національного економічного
університету імені Семена Кузнеця

Оксана ПИСАРЧУК

